

Toplumsal Eylemlerin Basında Karikatürize Edilişi Göstergebilimsel Bir Analiz (İran İslam Cumhuriyeti Javan Gazetesi Örneği)

Caricaturizing of Social Actions in The Press A Semiotic Analysis
(The Javan Newspaper of the Islamic Republic of Iran)

Yusuf GÖRGÜLÜ

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Bilimleri A.B.D Elazığ/Türkiye ORCID: 0000-0002-8196-0948

ÖZET

Bu çalışmada 28 Aralık 2017 tarihinde İran'ın Meşhed kentinde başlayan ekonomik göstergeli toplumsal hareketliliğin İran yazılı basınında nasıl karikatürize edildiği üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda İran'da daha çok muhafazakâr kanat tarafından tercih edilen, rejime yakınlığı ile bilinen Javan gazetesinde toplumsal eylemlerin şiddetinin arttığı dönemde protestocuların, siyasilerin nasıl temsil edildikleri ve hangi çerçevelerle sunuldukları, öncelikleri ve yeğlemeleri üzerinde durulacaktır. Araştırmanın yöntemi olarak göstergebilimsel çözümleme yöntemi kullanılmıştır. Gazetede yer alan karikatürler Roland Barthes'in düz anlam, yan anlam metaforu ile incelenmiştir. Araştırma Javan gazetesi ile sınırlandırılmıştır. Javan gazetesinin örneklem olarak seçilmesinin nedeni İran'da İslam rejimine bağlı bir gazete oluşu ve İran'da daha çok muhafazakâr kesime yönelik bir gazete olmasının yanında gazete tirajları olarak önemli bir gazete oluşudur.

Araştırma sonucuna göre, Javan gazetesinde yer alan karikatürler toplumsal eylemlere yönelik dış müdahale algısına yönelik bir yeğleme içerisine girdiği ve bunu karikatürize ederek bir alımlama süreci içerisinde süreçte etkin bir rol oynadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Eylemler, Karikatür, Göstergebilimsel Çözümleme, Javan Gazetesi, İran rejimi

ABSTRACT

In this study, it was emphasized how the social activity with economic indicators started in Maşhad Iran on December 28.12.2017 was caricaturized in Iranian Press. In this context, the Javan newspaper, which is preferred by the conservative wing in Iran, which is known for its proximity to the regime, will focus on how protesters, politicians are represented and in what frame they are presented, priorities and preferences. Semiotic analysis method was used as the research method. The cartoons in the newspaper were examined by Roland Barthes' metaphor of the semantic meaning. The research was limited to the Javan newspaper. The reason why the Javan newspaper was chosen as a sample is that its a newspaper affiliated to the Islamic regime in Iran and is a more conservative newspaper in Iran as well as being an important newspaper as newspaper circulars.

According to the results of the research, it was concluded that the cartoons in the Javan newspaper have made a preference for the perception of external intervention towards social actions, and by caricaturizing it, they have played an active role in the recruitment process.

Keywords: Social Actions, Cartoon, Semiotic analysis, Javan newspaper, Iranian regime

1. GİRİŞ

Toplumsal eylemler, bir toplumda meydana gelen türlü aksaklıkların yansıması olarak, kitleler tarafından belirli iletişim araçlarını ve ortamlarını kullanarak gerçekleştirdikleri, çoğu zamanda ortak eylem ve söylem birliği ile ortaya çıkan durumlardır. Toplumsal eylemler, makro ve mikro düzeyde ortaya çıkabilmekte, süreç bu boyutu ile görünür olabilmektedir. Toplumsal eylem pratiğinde temel nokta, ortak bir söylem ve fikrîsel dinamizmi ortaya çıkarmaktır.

Toplumsal eylem pratikleri, iktidar ve iktidar erkleri tarafından çoğu zaman istenmeyen, görülmek istenmeyen pratikler olarak var olmaktadır. Çünkü iktidarlar belirli bir ideoloji ve pratiklerle örülü bir düzen olarak karşımıza çıkmakta, devletin diğer işlevsel aygıtları ile bu sürece yön vermektedir. İktidarlar çoğu zaman kendi ideoloji ve pratik değerlerini halkla yansıtmak ve ideolojilerinin devamlılığını sağlamak amacı ile kitle iletişim araçlarını etkin bir şekilde kullanmak, yönlendirmekte ve sürecü yönetebilme çabası içerisinde bulunmaktadırlar. Kitle iletişim araçları kitleleri manipüle edebilme, kitleler üzerinde bir ideolojik alan yaratabilme, kitlelerle iktidar erkleri arasında bir ortak söylem pratiği yaratabilme noktasında önemli araçlar olarak görülmektedir.

İran İslam Cumhuriyeti etno- milliyetçiliği yüksek olan bir devlet olarak karşımıza çıkmaktadır. Etno- milliyetçiliğinin yüksek olmasının temel sebepleri arasında İran'da değersel çatışma alanlarının yüksek olması, ideolojik değerlerin kamusal alanlarda pek vuku bulmaması ve değersel pratiklerinin iç içe geçmişliğindendir. 1979 İran devriminden sonra İran'da kademeli olarak "değersel" pratikler güdümünde bir ülke imajı görünürlüğü artmıştır. Devlet kitle iletişim araçları gibi ortamlarda sıkı denetimler uygulamış ve kitle iletişim araçları ile bir ortak değersel alan yaratma güdümüne girmiştir. Kitle iletişim araçları içerisinde önemli bir yere sahip olan gazeteler sansürlenmiş, bu durum sonucunda İran'da tek merkezli bir düşünce pratiği yaratılmak istenmiştir.

İdeolojileri ve değerleri düşünsel olarak yaratma noktasında önemli bir araç olarak görülebilecek karikatürler, genellikle gazetelerde ve diğer kitle iletişim araçlarında sıklıkla karşılaştığımız fikirler sisteminin yazısal ve resimsel olarak sunumudur. Karikatürler, toplumların hâkim değerlerini yansıtmak, ideolojik verilerini işleme noktasında önemli birer araçlardır. Kitleleri güldürü ve mizah değerleri ile düşündürmeye sevk eden karikatürleri, hâkim sembolik değerleri, pratikleri toplumun kültürel değerleri etrafında yeniden işlendiği bir araç olarak ele alabiliriz. Karikatürler, belirli göstergelerle biçimlendirilmiş, anlam bağlarını ile örülü, yeniden bir anlam pratiğini inşa etme noktasında da önemli birer araçlardır. Karikatürler, ideolojilerin yeniden soluk bulduğu bir alandır. Belirli ideolojik pratikleri üstü örtülü bir şekilde anlamlandırma süreci olarak karşımıza çıkan karikatürlerin temel işlevleri, kitleleri güldürürken, düşündürmek, kitleleri mizahi unsurlarla bir anlam inşa etme ve bu inşa edilen anlamın ideolojik ve kültürel boyutlarını kitlelere aktarmadır.

Bu çalışmada toplumsal eylemler ve iktidar dinamiği, kitle iletişim araçları ve ideoloji arasındaki ilişki ve ideoloji ve kültürel değer aktarım aracı olarak karikatürler üzerinde durulacaktır. Ardından 28 Aralık 2017 tarihinde İran'ın Meşhed kentinde başlayan ve yaklaşık 10 gün boyunca süren ekonomik göstergeli toplumsal eylemler sırasında İran rejimine bağlı olan Javan gazetesinde yer alan karikatürler göstergebilimsel açıdan incelenecektir. Göstergebilimsel açıdan irdelediğimiz karikatürler Barthes'in düz anlam yan anlam metaforu çerçevesinde incelenecektir.

2.TOPLUMSAL HAREKETLER VE İKTİDAR DİNAMİĞİ

Toplumsal hareketleri tam bir tanım çerçevesinde sunmak oldukça zordur. Toplumsal hareketler kolektif bir bilinç durumunun ortaya çıkmasında yaşanacak örgütsel dinamikler olarak tanımlayabileceğimiz gibi, çatışma ve uzlaşmasız bir durumun örgütlü dinamiği olarak da sunabiliriz. Toplumsal hareketler bir "çatışma ürünü" olarak adlandırılabilir. Çatışmanın odak noktası, politik olabileceği gibi, ekonomik, kültürel de olabilmekte, bazen de çatışma tüm dinamiklerle birlikte görülebilmektedir. Başka bir tanıma göre (Kökalan Çımrın, 2009: 49, Aktaran: Akça, Sinan, 2019: 4) toplumsal hareket, öznel çıkarlardan hareket ettiği kadar genel ve ahlaki ilkelere de dayanmalıdır. Bu anlamıyla "bir eylemin toplumsal hareket olarak tanımlanabilmesi için toplu yapılan eylemin genel amaçlar saptaması, yani toplumun genel değer ya da çıkarlarını kabul etmesi gerekir".

Toplumsal hareketleri bir çatışma dinamiği olarak görebileceğimiz gibi, toplumsal hareketleri bir yönetim pratiği olarak da ele alabiliriz. Ertürk&Şeşen'a (2016) göre "yönetişim kavramı, kelime olarak genellikle, bir uzlaşmaya, merkez ya da üstün otoritenin dışında başka unsurlarında yönetim sürecine dahil edilebileceğine, devletin/ yönetimin etkin kılınmasına ve büyük ölçüde yönetimin

esnekleştirilmesine atıfta bulunur". Bu noktadan hareketle toplumla kamular arasında iyi organize olmuş ve süreci karşılıklı olarak yürütebilen toplumsal yapılarda toplumsal hareketlerin görülme olasılığı azalır. Yönetişim pratiğinde karşılaşılacak sorunlar belirlemeye başladığı zamanda toplumsal hareketlerin görünürlüğünün artması beklenebilir.

Spontane, kısa süreli ve düzensiz bir örgütlenmesi olan bireysel taleplerin toplumsal taleplere dönüşerek "ortak hak taleplerini" kapsaması ve yeni bir toplumsal ilişkiler ağı oluşturması sonucunda toplumsal hareketler ortaya çıkmıştır (Dede, 2018: 68). Dede'nin tanımında da açıkça görüldüğü gibi toplumsal hareketlerin ortaya çıkmasında ortak bir bilinç durumu önemlidir. Toplumsal formasyonlara yönelik ortak bir hak talebinde bulunulması toplumsal hareketlerin örgütsel boyutlarını bizlere sunar. Bu noktadan hareketle toplumsal hareketler, ortak bir bilinç güdümü ile birlikte, toplum ile kamular arasında yaşanabilecek her türlü çatışmanın örgütlü bir şekilde ortaya çıkmasıdır.

Özellikle 1980'li yıllardan sonra küreselleşme olgusunun hızlı bir şekilde ortaya çıkması sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmeleri de beraberinde getirmiştir. Bu gelişmelerle birlikte toplumsal formasyonlar da değişimler görülmüş, yönetilen ve yöneten arasında yeni bir iletişim ve talep ortamı doğmuştur. Günümüzde bireyler yönetenlerin kararlarında etkin bir rol oynama, yönetenleri yönlendirme ve yönetim paradigması içerisinde etkin bir rol oynama isteği içerisine girmiştir. Bu tür formasyonel dönüşüm ve beklentilerle birlikte alternatif hareketler adı altında toplumsal hareketlerinde varlığı ortaya çıkmıştır. Alternatif hareketler, belirli bir alanda yöneten ve yönetilen arasında yaşanan sorunların çözümüne yönelik örgütlü pratikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Alternatif hareketlerde toplumun sosyal, kültürel ve siyasi dinamiklerini kökten yıkmaya ve değiştirme güdüsü bulunmaz. Bu tür hareketler sınırlı bir değişim isteği ile doğmaktadır. Alternatif hareketlerde değersel çatışma alanlarının genişleme göstermediği aksine daha sınırlı konularda bir çatışma ortamının mevcut olduğunu söyleyebiliriz.

İktidarlar mevcut durumunu koruma ve sürdürme amacı ile toplumsal eylemlere yönelik bir baskı mekanizması olan kitle iletişim araçlarını ve bürokratik örgütlenmelerini aktif bir şekilde kullanırlar. Baskın ve hegemonik bir alan yaratabilecek güçte olan kurumlara karşı bir başkaldırı olarak görülebilecek toplumsal eylemler, iktidar erklerini kimi zaman zora sokmaktadır. İktidarlar ise bu durum da bile baskın değerleri ortaya koyarak gücünü koruma yoluna gitmektedir.

İktidarların kitleler üzerinde yarattığı en önemli dinamik değerlerdir. Bu değerleri kitle iletişim araçları yoluyla sunan iktidarlar, ikna ve rıza üretimini sağlama güdümü içerisine girmektedir. Meşrutiyeti koruma, sağlama ve pekiştirme noktasında önemli bir araç olan kitle iletişim araçları ile "değersel söylemler, pratikler" kamuoyuna dayatılmakta, değerlerle özdeşleşen bir kamusal alan olarak iktidar erki gösterilmekte veya sunulmaktadır. Bu durum iktidar dinamiğinin elindeki en büyük gücü yani kitle iletişim araçlarını bizlere göstermektedir.

Şiddete yönelmeyen her toplumsal eylem demokratik bir hareketlenmedir. Fakat iktidarı elinde bulunduran erk ve bürokratik kurumlar, toplumu bir gözetim süreci içerisine almakta ve medya unsurlarını bir propaganda aracı olarak kullanmaktadır. Her türlü toplumsal eylem pratiklerini bir vandalizm ve şiddet ürünü olarak kitlelere sunan iktidarlar, demokratik süreçleri baltaya bilmekte, süreci kendi lehine yönlendirme pratiği içerisine girmektedir. Bu durumda toplumda kutuplaşmaya dayalı bir kırılma gerçekleşmekte, değersel çatışmaların seviyesi ve en önemlisi de bu tür toplumsal eylemlerin ülkede radikalleşme eğilimi artmaktadır.

3. İRAN TOPLUMSAL HAREKETLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

Ortadoğu bölgesinin kilit ülkelerinden birisi olan İran, etnik çeşitliliği yüksek, bölgesel dengeleri değiştirme ve bölgedeki sürece yön verme noktasında önemli bir ülkedir. İran'daki iç dinamiklerin çeşitlilik göstermesi ve her dinamiğin bir birinin yerini tutması önemlidir. Çünkü İran sistemli bir yapı olarak karşımıza çıkmakta ve sistemin her bir değersel ölçütü ülke için hayati bir öneme

sahiptir. İran içerisinde barındırdığı farklı etnik gruplar ile görünürlüğü artan bir devlettir. Bu durum İran'da etnopolitik mobilizasyonların gelişmesinde oldukça önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. İran'da etnopolitik mobilizasyonlar birden bire ortaya çıkan bir durum değildir. Tarihte belirli dönemlerde bu etno politik toplumsal eylem pratiklerinin içinde bulunduğumuz zamana dek sürdüğünü söyleyebiliriz. İran'da etno-politik mobilizasyon değerlerinin yükselişe geçmesinde kuşkusuz ki ulusçuluk fikirlerinin dünyada geçirmiş olduğu gelişimle açıklanabilir.

İran'da Fars ulusçuluğunun gelişmesindeki en önemli faktör Şiiliktir (Yenisey, 2006: 64). Şiiliğin ulusçuluk üzerinde etkin bir değer olarak var olması, ülke içerisinde diğer etnik gruplar arasında bir ayrıma sebebiyet vermektedir. Rıza Şah'ın baskıcı politikalarına karşı çevrenin tepkisini şiddetlendiren bir diğer neden İran'ı "tek ülke, tek ulus, tek dil" politikaları ile Farslaştırmayı amaçlayan uygulamalardır (Yenisey, 2006: 67). Rıza Şah döneminde farslaştırma politikaları kuşkusuz ki "merkezileştirme" politikalarının bir sonucu olarak gelişmiş ülkede yaşayan Türkler, Kürtler ve Araplar gibi güçlü etnik yapılar üzerinde bir baskı mekanizması yaratmıştır. Bu baskı mekanizması etno milliyetçilik kimliklerin gelişimi üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olmuştur.

Son yıllarda ABD ve İran Nükleer anlaşması krizinden sonra İran'da ekonomik ve sosyal göstergeli toplumsal eylemlerde ciddi bir artışın olduğunu söyleyebiliriz. Bu sosyal ve ekonomik göstergeli eylemlerin protesto gösterilerinde etnik bir mobilizasyon çerçevesinde gelişim ve dönüşüm geçirdiği de açıktır. Bu duruma örnek olarak Ferinaz İsyanını örnek gösterebiliriz. Aşağıda yakın zamanda İran'da gerçekleşen sosyal, ekonok ve etnik göstergeli toplumsal eylemlerden bazıları verilmiştir.

جماری از اهالی مهاباد، شهری کردنشین در آذربایجان غربی، امروز در برابر عتلی که ادعا شده
و جبری در آن برای قرار از تجاوز خودکشی کرده، تجمع کرده.

گفته شده که این و جبری که مهاباد را بدل کرده - سه روز پیش برای قرار از دست بردی که به نیروهای
امنیتی ایران منسوب شده، خود را از منطقه چهارم هتل و این اقامت و کشته شده است.

ایران سید اترشی، نماینده ماجرای هتل برای تجاوز در این هتل را کشته است اما پیچیدن این خبر و کشت
گستردهای را در شبکههای اجتماعی به دنبال داشته و در عکسها و ویدیوهایی که از تجمع امروز در مقابل
این هتل منتشر شده، **تاجا لمر مهاباد بین مردم** که بعضی از آنها اهالی به سبک پیراهنهای هتل پرتاب
می کنند.

Ferinaz İsyanı 06.05.2015

ترمینال-ر-سانه-ای-آشوب-در-مهاباد-تصاویر/414379/news/www.mashreghnews.ir

Türklere Hareket İçeren Gazete İçeriği(29.07.2016) ve Türklerin Urmiye, Tebriz ve Erdebil Kentlerinde Toplumsal Eylemleri

<https://farsi.alarabiya.net/fa/iran/2016/07/24/توہین‌نژادی-روزنامہ-طرح-جنوبہ-ملت-ترک/>

<https://www.yeniakit.com.tr/haber/iranda-turkler-ayaklandi-197922.html>

Meşhed Ekonomik Göstergeli Toplumsal Eylemleri

<https://www.gazeteduvar.com.tr/dunya-forum/2018/11/28/araliktan-agustosa-iran-ayaklanmasi-1/>

4. İDEOLOJİ VE KÜLTÜREL DEĞER AKTARIMI OLARAK KARİKATÜRLER

Karikatür kelime olarak Latince ‘caricatura’ kelimesinden gelip, mizahi unsurları kullanarak kitleleri düşünmeye yöneten, toplumun sosyal, siyasal ve kültürel dinamiklerini yansıtmaları noktasında önemli bir yer tutan iletişim araçlarıdır. Karikatürler mizah öğeleri ile vücut bulan, kitleleri güldürürken düşünmeye iten her türlü görsel ve yazılı içeriklerin sunumudur. İdeolojileri ve değerleri düşünsel olarak yaratma noktasında önemli bir araç olarak görülebilecek karikatürler, genellikle gazetelerde ve diğer kitle iletişim araçlarında sıklıkla karşılaştığımız fikirler sisteminin yazısal ve resimsel olarak sunumudur. Başka bir tanıma göre (Uçan, 2013) ‘karikatür İtalyanca yüklemek veya sorumlu tutmak anlamına gelen caricare sözcüğünden türemiştir. Bu bağlamda karikatür “anlam yüklenmiş resim” demektir”. Karikatürler bu tanımdan da anlaşılacağı üzere çeşitli göstergelerle oluşturulan, anlamlarla örülü bir resim sanatıdır. Çeşitli göstergelerle bir anlam yaratma çabası olarak da tanımlayabileceğimiz karikatürler, toplumların kendi gösterge verileri ile anlam bulmakta ve şekil almaktadır.

Karikatürlerin gelişim süreci matbaanın bulunması ile yakından ilgilidir. 17. ve 18. yüzyıllarda Mısır, Roma, Çin, Hititler de rastlanan bir sanat olarak karşımıza çıkmaktadır. Karikatürlerin bir kimlik bulmaya başladığı dönem ise Rönesans hareketlerinin yoğun bir şekilde görüldüğü dönemdir (<https://duvardakisanat.com/blog/karikaturun-kisa-tarihi/>). Gazeteciliğe karikatürü ilk defa Fransız ressamı Charles Philipon getirmiştir. 1831 yılında Paris'te La Caricature Gazetesini kuran

Philipon'dan sonra İngilizler ve Almanlar da karikatürü gazetecilikte kullanmaya başladı(Aşlakçı, 2011: 63).

Gazete karikatürlerinin ana hedefi, gün içerisinde gerçekleşen veya gerçekleşme olasılığı yüksek olan olayların çizimsel olarak sunumudur. Bu noktadan hareketle karikatürlerin toplumu bilgilendirme ve toplumu olacak bazı durumlar karşısında hazırlamak gibi işlevleri bulunmaktadır.

Karikatürcü konularını hayatta hissedilen her şeyden alsa bile gazetenin yayın politikasına göre, gazetenin yazarlarına tanıdığı özgürlük sınırları çerçevesinde çizilebilir(Arık,1998: 66). Bu noktadan hareketle karikatürlerinde gazetenin yayın politikalarına uygun bir şekilde resmedilmesi gerektiği sonucuna varabiliriz. Sonuç itibarı ile karikatürlerde toplumsal eylemleri kendi süzgeçlerinden geçirerek, hedef kitle üzerinde istenilen bir algı yaratma peşinde koşmakta, toplumsal formasyonları aşılama noktasında önemli birer görsel ve çizimsel araçlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Karikatürlerin mevcut durumu basın özgürlüğü ile paralel bir şekilde ilerlemektedir. Durumu İran özelinde değerlendirecek olursak İran'da sansür mekanizması gazete ve dergiler üzerinde sürekli olarak bir denetim olarak var olmaktadır. Yakın dönemde İran'da pek çok gazete karikatürlerin devletin ideolojik ve değersel ölçütü ile uyuşmadığı sebebi ile kapatılmıştır. Bu gazeteler daha çok reformist söylem içeriği üreten gazetelerdir. İran'da karikatür sebebi ile kapatılan veya çeşitli baskı mekanizmaları ile uyarı alan bazı gazetelere aşağıda yer verilmiştir.

<https://www.dw.com/fa-ir/کاریکاتور-هادی-حیدری-و-خطر-توقیف-شرق/a-16263117>

(Ahmedinejat döneminde Shargh gazetesinde yer alan yukarıdaki karikatür, devrimin değerlerine hakaret edildiği ve islam devriminin küçümsendiği gerekçesi ile kapatılmıştır).

<https://www.dustaan.com/نژاد-با-خسرو-گلبرخی-عک-80%E2%80%8C-سلفی-احمدی/>

<http://www.payvand.com/news/12/nov/1225.html>

‘‘Mohammed Tahani’’nin ‘‘Sorgulamanın Sonu Karikatürü’’

(İran’da günlük olarak yayınlanan Maghreb gazetesi Ahmedinejat karikatürünü ele almış ulusal çıkarlara ve yasal görevlilere saygısızlık neticesi ile gazete Kültür Bakanlığı tarafından ve çeşitli siyasiler tarafından tepki ile karşılaşılmıştır. Yayın durdurumu gerçekleştirilmiştir).

Yaygın kanı karikatürün doğasında protest bir eğilimin yattığı yönünde olsa da, siyasi iktidarların kitleler üzerinde tahakküm oluştururken ve kitleleri kendi eylemlerine rıza göstermeye ikna ederken başvurduğu, dolaylı veya dolaysız biçimlerde kullandığı yollardan birisi de karikatürlerdir (Daşar,22014: 55). Karikatürler, toplumların hâkim değerlerini yansıtmaya, ideolojik verilerini işleme noktasında önemli birer araçlardır. Kitleleri güldürü ve mizah değerleri ile düşündürmeye sevk eden karikatürleri, hâkim sembolik değerleri, pratikleri toplumun kültürel değerleri etrafında yeniden işlendiği bir araç olarak ele alabiliriz. Karikatürler, belirli göstergelerle biçimlendirilmiş, anlam bağlarını ile örülü, yeniden bir anlam pratiğini inşa etme noktasında da önemli birer araçlardır. Karikatürler, ideolojilerin yeniden soluk bulduğu bir alandır. Belirli ideolojik pratikleri üstü örtülü bir şekilde anlamlandırma süreci olarak karşımıza çıkan karikatürlerin temel işlevleri, kitleleri güldürürken, düşündürmek, kitleleri mizahi unsurlarla bir anlam inşa etme ve bu inşa edilen anlamın ideolojik ve kültürel boyutlarını kitlelere aktarmadır.

5. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

5.1. Araştırmanın Önemi

İdeolojileri ve değerleri düşünsel olarak yaratma noktasında önemli bir araç olarak görülebilecek karikatürler, genellikle gazetelerde ve diğer kitle iletişim araçlarında sıklıkla karşılaştığımız fikirler sisteminin yazısal ve resimsel olarak sunumudur. Karikatürler, toplumların hâkim değerlerini yansıtmaya, ideolojik verilerini işleme noktasında önemli birer araçlardır. Kitleleri güldürü ve mizah değerleri ile düşündürmeye sevk eden karikatürleri, hâkim sembolik değerleri, pratikleri toplumun kültürel değerleri etrafında yeniden işlendiği bir araç olarak ele alabiliriz. Karikatürler, belirli göstergelerle biçimlendirilmiş, anlam bağlarını ile örülü, yeniden bir anlam pratiğini inşa etme noktasında da önemli birer araçlardır. Karikatürler, ideolojilerin yeniden soluk bulduğu bir alandır. Belirli ideolojik pratikleri üstü örtülü bir şekilde anlamlandırma süreci olarak karşımıza çıkan karikatürlerin temel işlevleri, kitleleri güldürürken, düşündürmek, kitleleri mizahi unsurlarla bir anlam inşa etme ve bu inşa edilen anlamın ideolojik ve kültürel boyutlarını kitlelere aktarmadır.

5.2 Araştırmanın Amacı

Araştırmamızın amacı İran’da daha çok muhafazakâr kanat tarafından tercih edilen, rejime yakınlığı ile bilinen Javan gazetesinde 28 Aralık 2017 tarihinde vuku bulan toplumsal eylemlerin şiddetinin

arttığı dönemde protestocuların, siyasilerin nasıl temsil edildikleri ve hangi çerçevelerle sunuldukları, öncelikleri ve yeğlemeleri üzerinde bir fikir sahibi olmaktır.

5.3 Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmamızın örneklemini olarak Javan gazetesi seçilmiştir. Örneklem olarak Javan gazetesinin seçilme nedenleri arasında İran'da rejimi destekleyen muhafazakâr kitle tarafından okunan ve İran'da yüksek tirajlı gazeteler arasında yer almasıdır.

5.4 Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma Javan gazetesinde Meşhed toplumsal eylemlerin şiddetlendiği 28 Aralık -1 Ocak 2018 tarihleri arasında yer alan karikatürlerin göstergebilimsel çözümlemesi ile sınırlandırılmıştır.

5.5 Araştırma Soruları

- ✓ Toplumsal eylemlere yönelik karikatürlerde hangi görsel ikonlar ağırlıklı olarak kullanılmıştır?
- ✓ Muhafazakâr ve rejime bağlı içerik ve söylemleri üreten bir gazete olarak Cavan gazetesinde toplumsal eylemlere yönelik karikatürlerin hangi yeğlemeler içerisinde yer aldığı?
- ✓ Karikatürlerde yer alan aktörlerin düz ve yan anlam açısından biçilen rolün göstergesel sunumu nasıldır?

5.6 Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın yöntemi olarak nitel araştırma yöntemleri içerisinde önemli bir yere sahip olan göstergebilimsel analiz yöntemi kullanılmış ve Barthes'in düz anlam yan anlam metaforu kullanılarak karikatürler çözümlenmiştir. Göstergebilimsel analiz, göstergeler yolu ile inşa edilen anlam pratiklerini ortaya çıkarmak için kullanılan bir yöntemdir.

Göstergebilimin, Avrupa dillerindeki karşılığı olan Semiotik (Almanca), semiotique ve semiologie (Fransızca), semiotics (İngilizce) terimleri, eski Yunancadaki semeion sözcüğüne dayanır. Semeion, Eski Yunancada gösterge işaret anlamına geliyordu (Akerson, 2016: 49). Göstergebilim, dilsel ve dilsel olmayan her türlü görsel veya yazılı biriminin göstergeler aracılığı ile bir anlam pratiği içerisinde yorumlanmasıdır. Bu yorumlama ve anlam pratiği, kültürden kültüre farklı kodlara farklı anlamlar yükleyerek işlemektedir. Bu noktadan hareketle göstergebilim, göstergelerle yaratılan anlam bağının her toplumda farklı bir karşılığı olan alımlama sürecidir. Göstergebilim, bir gösterge ile yaratılan temel anlam pratiğinin, yan ve ideolojik anlam pratiği için kullanılan şifrelenmiş dizgeleri ortaya çıkarma amacıyla kullanılan disiplinler arası bir yöntemdir. Göstergebilimin temel amacı, gösterge dizgeleri ile oluşturulan anlamların ideolojik ve gizi (asıl verilmek istenen) anlam pratiğini ortaya çıkarmaktır.

Saussure ve Peirce'nin göstergebilim üzerine yaptığı çalışmalar alana önemli katkılar sağlamakla birlikte, göstergebilimin yalnızca dil bilimi alanında kısıtlı olarak kullanılmasına yol açmıştır. İlerleyen süreçte Saussure'ün etkisinde kalan Roland Barthes, göstergebilimin, film, müzik, reklam, resim vb. pek çok alanda kullanılmasının önünü açmıştır (Çakı, 2018: 14). Saussure göstergenin özellikleri üzerinde durmuş, söylem, dizge, dizge içinde değer taşıma, eşanlamlılık, artzamanlılık, nedensellik, uzlaşımsallık ve toplumsallık gibi kavramlara açıklık getirmiştir (Akerson, 2016: 60). Saussure'ün toplumsallık kavramı içerisinde göstergebilimi incelemesi, göstergeyi oluşturan dizgelerin toplumun içerisindeki değer ve söylem pratikleri ile oluştuğunu ortaya koymaktadır.

Saussure'e göre her hangi bir şeyin göstergesi, zihnimizdeki soyut bir kavram olarak iki boyutta yer almaktadır. Bu boyutlar gösteren ve gösterilendir. Saussure'a göre zihnimizdeki soyut kavram *gösterilen*, somut dışavurum biçimi de gösterendir (Akerson, 2016: 90). Göstergelere Saussure açısından baktığımız zaman gösterilen herkes tarafından ortak bir okumanın gerçekleştirilemediği,

daha çok örtük anlam pratikleri ve ideolojik verilerin yer aldığı boyuttur. Gösteren ise, herkes tarafından bir meşru zeminde yer alabilen bir anlama pratiği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Barthes ise, anlamlandırma sürecinde düz ve yan anlam pratiğinin önemini ortaya koymuştur. Barthes'a (Barthes, 2016a: 64) göre, *bir yan anlam dizgesi, anlatım düzleminde bir anlamlama dizgesi tarafından oluşturulduğu bir dizgedir*'. Yan anlam herkes tarafından bir meşruluk kazanan yapıda olmadığı, toplumların ve kültürlerin farklı dinamikleri ile bir dizge yaratımı sonucunda ortaya konan göstergeler sistemi olarak karşımıza çıkarken, düz anlam ise, herkes tarafından dizgelerle oluşturulan gösterge verilerinin ortak bir meşruluk ve onaylama kazandığı göstergeler sistemi olarak açıklanabilir. Barthes'in üzerinde durduğu bu iki temel yapı(düz anlam- yan anlam), göstergelerin alımlama pratiği sürecinde ortaya çıkar. Bu alımlama pratiğinde yan anlamlar ideolojik veya nitsel öğelerle örülü olabilmektedir. Yani yan anlamlar çok anlamlı bir yapıdadır. Düz anlamlar ise ideolojik olmaktan çok, tek anlamlı göstergelerin dizgeleri ile vücut bulmaktadır.

Fransız kökenli olan Roland Barthes (1915-1980) yapısalcı bir kültür anlayışına sahiptir. Saussure'nin çalışmalarına dayanarak kültürün semiyotik analizini yapmıştır (Yaylagül, 2014: 122). Kültür, dil ve mit ilişkisi üzerine bir okuma yapan Barthes, kültürün yayılmasında ve bir değer olarak şekil almasında dilin aracılı rolünü de ortaya koymuştur. Barthes, dili ideoloji ile birlikte ele almış, ideolojilerin mitsel değerlerle örülü olduğu ve bunu dilin anlamlandırılması pratiğinde temel kriterler olduğunu ortaya koymuştur.

Roland Barthes'in bakış açısından duruma bir göz atacak olursak, her toplumun kendi mitsel değerleri kültürel verilerle birlikte işlerlik kazanmaktadır. Mitler, kültürel değerlerin bir uzantısı olarak egemen ideolojilerin yaratılmasında ve bu göstergelerin işlerlik kazanması noktasında önem kazanmaktadır. Egemen değerlerin aktarımı noktasında kitle medyası da belirli oranda belirli semboller, simgeler ve görsel veriler işlemekte ve bu durum toplumun her kesimine yayılmaktadır. Statükocu fikirlerin vücut bulması, gelişim göstermesi noktasında bu semboller bazen yalın dilsel sembollerle bazen de kitle iletişim araçlarının dili ile kitlelere yayılmaktadır. Karikatürler de bu noktada önemli bir gösterge ağırlıklı sembol ve değerlerin yansıtılması noktasında önemlidir.

6. JAVAN GAZETESİNDEKİ KARİKATÜRLERİN GÖSTERGEBİLİMSEL ANALİZİ

Karikatür 1 İsrail Konulu Karikatür Gösterimi

<http://www.javanonline.ir/fa/news/668558/> (شکست دشمن)

Javan gazetesinde yer alan yukarıdaki karikatürün düz anlam boyutunu ele aldığımızda karikatürün ortasında İsrail bayrağının sembolik değerlerinin kırıldığı ve bir zafer işaretinin bulunduğu sunumunu görmekteyiz. Görsel kodların ön planda olduğu bu karikatürde yan anlam bağı olarak İsrail bayrağının simgelerinin kırılma ve parçalı görünümü barış simgesi ile bir bağlama oturtulmuştur. Yani buradaki zafer işareti ile İsrail'in iç müdahale hamlelerinin başarısızlığa uğradığı vurgusu üzerinde durulmuştur. Bu karikatürde 28 Aralık 2018 tarihinde Meşhed kentinde başlayan ekonomik göstergeli toplumsal eylemlerin sorumlusu olarak İsrail gösterimi

gerçekleştirilmiştir. Javan gazetesinde yer alan yukarıdaki karikatür gazetenin ideolojik duruşu ile uyumluluk göstermektedir.

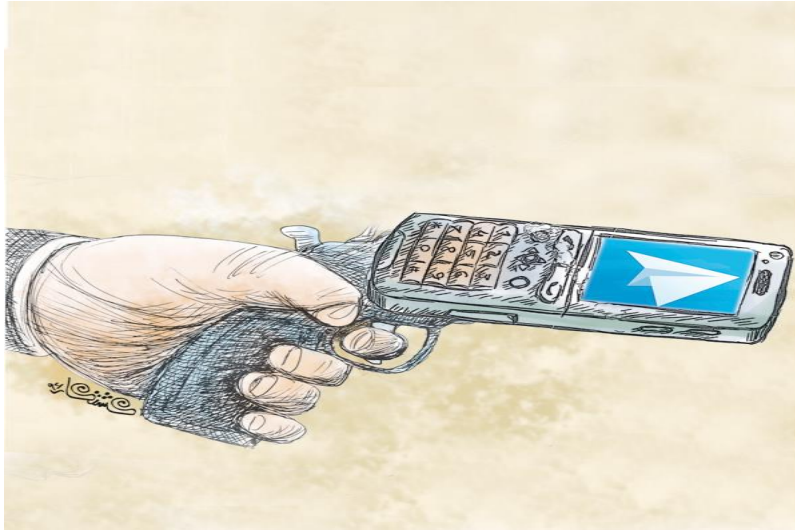
Karikatür 2 ABD Konulu Karikatür Sunumu

<http://www.javanonline.ir/fa/news/889495/> بدون - شرح

İki numaralı karikatürde düz anlamı ele alındığı zaman çelimsiz bir insanın elinde bulunan molotof kokteyli ve taş imgesi ön planda yer almaktadır. Bunun yüzünde bir maske yer almaktadır. Karikatürün yan anlamında ise ABD güdümünde yer alan göstericinin kamusal olarak yıkıcı olduğu izlenimi verilmiştir. ABD destekli bu kişinin Vandalizm ve terör estiren bir kişi imgesi ile sunumu gerçekleştirilmiştir. Karikatürde öne çıkan diğer bir husus ise, karikatürde toplumsal eylemlerin dış müdahale güdümünde gerçekleştiği algısını yaratmaktadır.

Karikatür 3 Sosyal Ağ Platformu Telegram Konulu Karikatür Sunumu

<https://www.javanonline.ir/fa/news/889718/> بدون-شرح

Yukarıdaki karikatürde ise bir telegram karikatürü öne çıkarılmıştır. Karikatürün düz anlamında bir el ve telegram kullanımı olan bir cep telefonu görünümü mevcuttur. Yan anlam olarak görsel kodların ön planda tutulduğu bu karikatürde telegram sosyal ağ platformunun bir silah kadar tehlikeli olduğu algısı ortaya konulmuştur. Bu karikatürde de ekonomik göstergeli görsel kodlar yer almamıştır.

Karikatür 4 ABD Konulu Karikatür Sunumu

<https://www.javanonline.ir/fa/news/888888/> بدون شرح

Yukarıdaki karikatürde düz anlam boyutu olarak bir protestocu mevcuttur. Bu protestocunun bir elinde taş, diğer elinde ise sopa mevcuttur. Ayrıca bir ABD uydusu da karikatürde görsel kodlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Yan anlam olarak protestocuların ABD güdümünde hareket ettiği, protestocuların gözü dönmüş, kamusal olarak bir yıkıcı eylem pratiği içerisinde yer aldığını vurgusu ön planda tutulmuştur. Görsel kodların hâkim olduğu bu karikatürde göstericiler “değersiz, vandal, şiddete meyilli” olarak bir yan anlam pratiği üzerinde durmuştur. Diğer karikatürlerle benzer bir şekilde toplumsal eylemlere bir dış müdahale algısı karikatüre yansıtılmak istenilmiştir.

Karikatür 5 Trump Konulu Karikatür Sunumu

<https://www.javanonline.ir/fa/news/892115/> بدون شرح

Yukarıdaki karikatürde düz anlam boyutunda Trump'ın gergin, asık yüz çehresi, Trump'ın beyin tabakası içerisinde yer alan bir yılan tabakası görsel kodlarla karikatürize dirmiştir. Bu karikatürün yan anlamsal boyutu olarak, Trump'ın beyinde yer alan yılan görsel kodu ile birlikte İslam toplumlarında yılanın bir düşman olarak sunumu gerçekleştirilmiş ve Trump'ın yılan kadar tehlikeli bir zihniyete sahip olduğu algısı karikatürde yansıtılmıştır. Trump'ın yüz çehresinin gergin bir şekilde duruşu ise, İran'daki toplumsal eylemlerin başarısızlığına yönelik bir öfke olarak sunulmuş ve görsel kodlarla bu açık bir şekilde resmedilmiştir.

Karikatür 6 Selman Bin Aziz El Suud Konulu Karikatür Sunumu

<https://www.javanonline.ir/fa/news/669218/نوعی-مبارز-مبا-تروریست>

Yukarıdaki görsel kodlarda Selman Bin Aziz El Suud karikatürüne yer verilmiştir. Karikatürü düz anlam açısından irdelediğimiz zaman Selman Bin Aziz ve onun koltuğu altığında yer alan terörist görünümü, elinde silah bulunan bir militan gösterimi mevcuttur. Bu karikatürde yan anlam bağı olarak Selman Bin Aziz'in terörist milis güçlerine yönelik destek verdiği, İran'da mevcut toplumsal eylemlerde Suud'ların etkin rol oynadığı görünümü karikatürize edilmiştir. Karikatürde görsel kodların yanında yazısal kodlarda mevcut olup, toplumsal eylemlerin bir dış müdahale sonucunda ortaya çıktığı sunumu yapılmıştır.

Karikatür 7 ABD Konulu Karikatür Sunumu

<https://www.javanonline.ir/fa/news/889293/بدون-شرح>

Yukarıdaki karikatürde düz anlam bağı olarak karşımıza çıkan göstergeler, İran'ın bütünsel harita parçası, ABD bayrak sembolü bir el, kumanda ve levha içerisinde yer alan ve kaosu çağrıştıran temel görüntüsel öğeler ki bunlar, yanan otobüs, çöp kovası ve şiddet görüntüsel ikonlardır. Karikatür yan anlam olarak toplumsal kaosu ABD güdümü içerisinde gerçekleştiği, sürecin baş sorumlusu olduğu ve İran'ın bütünlüğüne yönelik bir tehdit olduğu gösterimi karikatürize edilmiştir. Görsel kodlarla sunulan bu karikatürde diğer karikatürlerle benzer bir şekilde toplumsal eylem ve kaos sürecinin bir dış müdahale ekseninde gerçekleştiği sunumu gerçekleştirilmiştir.

7. SONUÇ

Karikatürler toplumsal değerleri yansıtmaya, değerlere şekil ve yön verme, belirli ideolojik pratikleri yansıtmaya noktasında önemli iletişim araçları olarak görülmektedir. Karikatürlerle toplumdaki egemen değer ve ideolojilerin toplumda inşa edilme süreci hızlanmakta, kültürel veriler göstergeler yardımı ile bir anlam pratiği içerisinde var olmaktadır. Karikatürlerin değer ve ideoloji inşa yapma noktasında, gazetelerin yayın politikalarının da süreçte sınırlayıcı bir etki unsuru olduğu gerçeğini de söylemekte fayda var. Karikatürlerde yer alacak her bir göstergenin kültürel bir anlam ağı içerisinde okuyucuları ile buluşması noktasında iktidar ve iktidar erkleri süreçte etkin bir rol oynamaktadır. Karikatürler iktidar erklerinin devamlılığı için ideolojik ve değersel söylem pratikleri ile var olabileceği gibi, muhalif bir pozisyonda da yer alabilmektedirler. Bu durum medyanın ekonomi- politik noktasında önem kazanmakta ve şekil almaktadır. İktidarın söylem ve pratiklerini gazete içerisinde aktaran, iktidarın sözcülüğünü yapan gazetelerin, karikatürlerinde yaratmak istediği anlam pratiği de bu noktada etkili olmakta ve paralel bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Çalışmamızda 28 Aralık 2017 yılında İran'ın Meşhed kentinde başlayan ekonomik göstergeli toplumsal eylemlere yönelik görsel ikonların daha çok rejimin söylem ve eylem pratiklerine uygun olarak karikatürel sunumunun yapıldığını görmekteyiz. İktidarın söylem ve eylem pratikleri çerçevesinde karikatürlerde toplumsal eylemlere yönelik bir dış müdahale algısı yarattığı sonucuna ulaşılmıştır. İncelenen karikatürde görsel kodlar daha çok "düşman" algısı üzerinde yoğunlaştırılmış ve düşmanın toplumsal eylemleri yönlendirdiği, provoke ettiği ve süreçte etkin rol oynadığı noktasında bir yan anlam pratikleri ile şekillendirilmiştir. Toplumsal eylemlerin ana temel nedeni olarak gösterilen ekonomik göstergelere ilişkin görsel kodların mevcut görünürlüğün olmadığını ortaya çıkarılmıştır.

KAYNAKLAR

- AŞLAKÇI, Faruk (2011). Yazılı Basında Siyasi Karikatür Söylemi, 12 Haziran 2011 Genel Seçimlerinde Ulusal Gazetelerde Yer Alan Siyasi Karikatürlerin İncelenmesi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, s. 63
- ARIK, M. Bilal (1998) Değişen Toplum Değişen Karikatür, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, İstanbul, s.66
- AKÇA, Sinan.(2019). "Yeni Toplumsal Hareketler Bağlamında Yazılı Basında Değişen İşçi Kimliği" İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul s.4
- AKERSON, F. (2016) Göstergebilime Giriş, Bilge Kültür Sanat, 1. Baskı, İstanbul
- BARTHES, Roland (2016a). Göstergebilimsel Serüven, Rifat M. Rifat S.(Çev). 9. Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları
- ÇAKI, Caner. (2018) "Nazizim İdeolojisi Altında Hintler Gençliği: Nazi Almanyası Propaganda Afişleri Üzerine Bir İnceleme, Cumhuriyet İletişim Dergisi, Cilt 1, (1), s.10-22
- DAŞAR, Emre(2014). Günlük Gazete Karikatüründe Hegemonyanın İnşası ve Rızanın Üretimi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, s.55
- DEDE, Ayşegül. (2018). "Talepkar Bir Hareket Olarak Yeni Toplumsal Hareketler ve Küresel Toplumsal Hareketler" Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, s.68, Konya
- ERTÜRK Kazım, ŞEŞEN Elif. (2016) "Küreselleşen Dünyada Halkla İlişkiler ve Uzlaş" Kutup Yıldızı Yayınları, s.95
- UÇAN, Bahadır (2013). Türkiye de Karikatürün Dijital Dönüşümü: Uykusuz Dergisi, The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication- TOJDAC Dergisi, 3, (3) s.41-50

ŞENTÜRK, Ü (2006). Küresel Yeni Sosyal Hareketler ve Savaş Karşıtlığı, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi 30 (1),

YAYLAGÜL, Levent (2014). Kitle İletişim Kuramları, Dipnot Yayınları, Ankara s.122

YENİSEY, Gülara (2006). İran'da Etnopolitik Hareketler(1922-2004), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul.

<https://www.javanonline.ir/fa/news/889293/بدون-شرح> Erişim Tarihi: 05.01.2019

<https://www.javanonline.ir/fa/news/669218/نوعی-مبارزه-با-تروریست> Erişim Tarihi: 05.01.2019

<https://www.javanonline.ir/fa/news/892115/بدون-شرح> Erişim Tarihi: 05.01.2019

<https://www.javanonline.ir/fa/news/888888/بدون-شرح> Erişim Tarihi: 05.01.2019

<https://www.javanonline.ir/fa/news/889718/بدون-شرح> Erişim Tarihi: 05.01.2019

<http://www.javanonline.ir/fa/news/889495/بدون-شرح> Erişim Tarihi: 05.01.2019

<http://www.javanonline.ir/fa/news/668558/شکست-دشمن> Erişim Tarihi: 05.01.2019

http://azadizan.org/2015/05/show_8176041.html Erişim Tarihi: 05.11.2019

<https://duvardakisanat.com/blog/karikaturun-kisa-tarihi/> Erişim Tarihi: 20.10.2019

<https://www.dw.com/fa-ir/کاریکاتور-هادی-حیدری-و-خطر-توقیف-شرق/a-16263117> Erişim Tarihi: 11.10.2019

<https://www.dustaan.com/نژاد-با-خسرو-گلبرخی-عک-عکس-سلفی-احمدی/> Erişim Tarihi: 10.10.2019

<http://www.payvand.com/news/12/nov/1225.html> Erişim Tarihi: 11.09.2019

<https://farsi.alarabiya.net/fa/iran/2016/07/24/توهین-نژادی-روزنامه-طرح-نوبه-ملت-ترک> Erişim Tarihi: 11.09.2019

<https://www.mashreghnews.ir/news/414379/ترمپال-رسانه-ای-آشوب-در-مهاباد-تصاویر> Erişim Tarihi: 10.10.2019

<https://www.yeniakit.com.tr/haber/iranda-turkler-ayaklandi-197922.html> Erişim Tarihi: 05.11.2019

<https://www.gazeteduvar.com.tr/dunya-forum/2018/11/28/araliktan-agustosa-iran-ayaklanmasi-1/> Erişim Tarihi: 05.11.2019